

De loonmaatregel

De „vader van de overlegeconomie” heeft zijn eigen troetelkind om hals gebracht en door het uitvaardigen van een loonmaatregel de arbeidsvoorwaardenontwikkeling voor het komende jaar vrijwel geheel aan banden gelegd. Naar zijn oordeel „was er geen reële mogelijkheid meer om gezamenlijk (met de sociale partners) tot afspraken te komen over een naar het oordeel van het kabinet volstrekt geboden matiging” en ik zou niet willen beweren dat hij daarin ongelijk had. Na het bijna-akkoord van 1 december jl. trad immers een vrijwel autonoom proces van steeds verdere verscherping van tegenstellingen in werking, dat onder de verslechterde economische omstandigheden welhaast móést uitmonden in een loonmaatregel.

Nu het dan zover is gekomen, vraagt men zich echter af, hoe effectief de loonmaatregel zal zijn. Effectief, niet in de zin dat de werkloosheid door de loonmatiging op zich zou kunnen worden teruggedrongen — daarover heb ik mijn scepsis reeds meermalen geuit; nee, het gaat mij hier slechts om de vraag, of de loonsomstijging per werknemer dit jaar onder invloed van het uitgezette beleid inderdaad 1,5% zal achterblijven bij wat het CPB in januari raamde (7,5 à 8%) en bovendien of zij niet door een inhaaleffect in 1981 ongedaan zal worden gemaakt. Niet alleen de maatregel zelf, maar ook de situatie die na afloop ervan ontstaat, is dus interessant. Maar eerst de loonmaatregel zelf.

Het kan het kabinet niet worden ontzegd, dat het goed zijn best heeft gedaan om de loonontwikkeling in bedrijven stevig in zijn greep te krijgen. De gemiddelde loonsom mag, afgezien van een beperkte prijscompensatie, per onderneming met niet méér stijgen dan met 0,75%. Weliswaar kan enige dispensatie worden verleend voor herverdeling van arbeid, herstructurering van beloningssystemen of toeslagen voor vuil en zwaar werk, maar ook daarvoor is de ruimte slechts zeer gering. Van de ambtenaren zal nog een extra matiging worden gevraagd en de inkomensontwikkeling van vrije-beroepsbeoefenaren en zelfstandigen zal die van vergelijkbaar geachte ambtenaren moeten volgen. De vraag is natuurlijk of de greep van de overheid op de loonvorming werkelijk zo krachtig kan zijn als hier wordt voorgesteld. Is het instrumentarium wel toereikend om, tegen een sterke opwaartse druk in, de feitelijke loonontwikkeling binnen de toegestane ruimte te persen en alle ontsnappingsmogelijkheden af te sluiten? Ik heb daar niet veel vertrouwen in.

In de eerste plaats heeft het kabinet de geschiedenis tegen. Zowel ten tijde van de geleide loonpolitiek tot 1963 als bij de loonmaatregelen van 1974 en 1976 bleek de feitelijke loonontwikkeling aanmerkelijk hoger uit te kunnen komen dan was voorgeschreven. Bovendien zijn er ook nu in tal van bedrijfstakken vacatures waarvoor heel moeilijk arbeidskrachten zijn te vinden. Werkgevers zien zich genoodzaakt voor de vervulling daarvan extra (desnoods zwarte) beloningen in het vooruitzicht te stellen. Het risico van een strengere controle en dito vervolgingsbeleid zullen zij daarbij op de koop toe nemen. Verder wordt m.i. door het kabinet de mogelijkheid het incidenteel terug te dringen sterk overschat. Voor een belangrijk deel bestaat dat immers niet uit extra beloningen die aan bepaalde werknemers worden toegekend, maar vloeit het voort uit b.v. verschuivingen in de bedrijfstaksamenstelling van de Nederlandse economie. Daar valt niets aan te beheersen en voor zover dat wel het geval zou zijn, zou het wel eens heel ongewenst kunnen zijn. Bovendien zijn veel incidentele loonsverhogingen al per januari gegeven. En ten slotte mag men verwachten dat werknemers zich niet klakkeloos bij de verfoeide loonmaatregel zullen neerleggen. De in het vooruitzicht gestelde VAD zal in dit opzicht geen enkele terughoudendheid aan werknemerszijde kunnen garanderen. Een sterke

druk op werkgevers om, openlijk of in het geniep, extra beloningen toe te kennen, ligt veel meer voor de hand. Zeker als de situatie in het bedrijf of de bedrijfstak het toelaat, zou de tegendruk van de werkgevers wel eens beperkt van kracht kunnen zijn, zoals ook in het verleden herhaaldelijk het geval was. En met medewerking van beide partijen zijn er altijd wel gaatjes te vinden oman een loonmaatregel te ontkomen.

Dan zijn wat de matiging van de ambtenarsalarissen betreft de kansen van het kabinet heel wat groter. De pogingen om de inkomens van vrije-beroepsbeoefenaren en zelfstandigen onder controle te houden wekken daarentegen weer veeleer de indruk dat vooral de schijn moet worden opgehouden dat ook deze groepen niet buiten schot blijven in plaats van dat het om een werkelijk effectieve inkomensbeheersing zou gaan.

Maar zelfs als men het optimisme van het kabinet over de effectiviteit van de loonmaatregel voor het beperken van de loonsom in 1980 zou delen, hoe staat het dan met de mogelijkheid na afloop van de loonmaatregel inhaalronden te voorkomen? Het kabinet verklaart in dit verband uitdrukkelijk „nog niet vooruit te willen lopen op de vraag of voor begin 1981 nadere voorzieningen moeten worden getroffen”. Het is van plan zich in het najaar „opnieuw . . . tot de sociale partners (te) richten teneinde na te gaan welke de mogelijkheden zijn voor overleg over het sociaal-economische beleid en met name het arbeidsvoorwaardenbeleid 1981”. Is er reden te geloven dat dan wel de vrijwillige loonmatiging wordt bereikt die nu onhaalbaar bleek? Het tegendeel lijkt mij het geval. Als de vakbeweging nu, onder de indruk van de sombere CPB-cijfers, niet tot voldoende matiging in staat blijkt, waarom zou zij dat dan in het najaar, na een periode van strakke loonbeheersing, wel zijn? De werkgevers daarentegen zullen onder druk van de arbeidsmarktomsomstandigheden wellicht een zekere toegeeflijkheid aan de dag leggen. De kansen van het kabinet om dan nog loonmatiging te bewerkstelligen moeten wel heel laag worden aangeslagen, zeker als ook nog de theorie van de politieke conjunctuurcyclus geldigheid bezit en het vooruitzicht van de verkiezingen ertoe leidt dat de teugels worden gevierd. De hoop kan dan slechts gevestigd zijn op een aanzienlijke opklaring van de economische omstandigheden, maar wie durft daarop te speculeren? Het ziet er dus naar uit dat de krachten die zullen leiden tot loonopdrijving veel sterker zullen zijn dan de tegendruk die vooral van het kabinet afkomstig zou moeten zijn. Het inhaaleffect lijkt alle kans te krijgen zich volgend jaar te manifesteren.

Is er dan helemaal geen uitweg uit de impasse? De kans daarop lijkt mij inderdaad gering zolang de overlegeconomie in stand wordt gehouden. Die is er immers op gebaseerd dat de bij het overleg betrokken partijen op vrijblijvende wijze hun eisen kunnen blijven stellen en hun verwachtingen kunnen opschroeven. Indien er werkelijk problemen moeten worden aangevat, blijkt dit mechanisme ongeschikt om tot oplossingen te komen. Kunstgrepen als een loonmaatregel zijn dan nodig om de niet gerepresenteerde belangen (zoals die van toekomstige werklozen en sociale-uitkeringstrekkers) veilig te stellen. Wanneer in de komende jaren in Nederland een verhoging van de investeringsquote noodzakelijk zal zijn, kan hetzelfde vraagstuk zich slechts in verscherpte vorm aandienen. En het zal niet kunnen worden opgelost door tot in lengte van dagen loonmaatregelen te treffen. Voor die tijd moet het besluitvormingsmechanisme zijn verbeterd. Dat moet de huidige loonmaatregel ons in elk geval duidelijk maken.

L. van der Geest